

ІНТЕРПРЕТАЦІЯ КЛЮЧОВИХ ПОНЯТЬ ПРОБЛЕМИ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ АГРАРНОГО ПРОФІЛЮ

INTERPRETATION OF KEY CONCEPTIONS OF PROFESSIONAL PREPARATION OF SPECIALISTS OF AGRICULTURAL PROFILE

У статті проаналізовано комплекс ключових теоретичних досліджень педагогічної термінології проблеми професійної підготовки фахівців аграрного профілю. Автор зробив спробу уточнити сутність категоріального апарату проблеми дослідження в сучасному освітньому просторі на основі вивчення довідкової літератури, наукового доробку філософів, педагогів. Розглядається тлумачення означених категорій у філософських, психолого-педагогічних дослідженнях науковців. Аналіз наукових доробок дозволяє стверджувати, що автори, розкриваючи сутність означених категорій, окреслюють їх як нову філософську освітню парадигму, вирізняють нові сучасні підходи до їх характеристики: гуманістичність, системність, спрямованість на розвиток дослідницької активності та критичного мислення майбутніх фахівців аграрного профілю. Як ключовий термін автор виділяє поняття «професійна підготовка», який трактує як цілеспрямований процес навчання професійних знань і вмінь з метою набуття навичок, необхідних для виконання певних видів робіт. На основі теоретичного узагальнення подається власна інтерпретація категорій «професія», що відображає зміст діяльності особистості, спрямованої на реалізацію певних специфічних цілей; «професійна освіта – сукупність певних знань та відповідних практичних умінь, які знадобляться під час професійної діяльності в певній галузі», «професійна підготовка фахівця аграрного профілю – організація освітнього середовища ЗВОАП, що здійснює підготовку фахівців за спеціальностями галузі знань «аграрні науки, ветеринарія та продовольство» на основі впровадження інноваційних форм, методів та засобів навчання».

Ключові слова: професія, фах, професійна освіта, професійна підготовка, вища аграрна освіта.

The article has analyzed a complex of key theoretical researches of pedagogical terminology of the problem of professional training of specialists in the agricultural profile. The author has made an attempt to clarify the sense of the categorical apparatus of the problem of research in the modern educational sphere on the basis of study reference literature, scientific work of philosophers, teachers. The interpretation of the specified categories in philosophical, psychological and pedagogical researches of scientists is considered. Analysis of scientific achievements has allowed to assert that the authors, revealing the sense of the specified categories, outlining them as a new philosophical educational paradigm, has distinguished new modern approaches to their characteristics: humanistic, systematic, focus on the development of research activity and critical thinking of future specialists in the agricultural profile. The author has delivered a key term for "vocational training", which treats as a focused process of training existing (working) and potential (for example, students) workers of professional knowledge and skills in order to acquire the skills necessary to perform certain types of work. On the basis of generalization, the proper interpretation of the categories "a profession that reflects the content of the individual's activities aimed at the realization of certain specific goals" is substantiated; "vocational education – a set of certain knowledge and relevant practical skills that are needed during professional activity in a particular field", "professional training of a specialist in the agricultural sector – organization of the educational environment ZVOAP, which trains specialists in the field of knowledge of agrarian sciences, veterinary science and food on the basis of introduction of innovative forms, methods and means of training".

Key words: profession, speciality, vocational education, vocational training, professional training of agricultural specialists, higher agricultural education.

УДК 378.011.3:338.432(045)
DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085-2019-13-1-24>

Лакатош М.О.,
аспірант кафедри педагогіки
дошкільної та початкової освіти
Мукачівського державного університету

Постановка проблеми у загальному вигляді. Стратегія реформ господарського комплексу України, запит на здійснення яких чітко визначено суспільством є важливим стимулом прискорення системних змін у всіх сферах суспільного життя. Це зумовлює інтенсивний пошук механізмів підвищення рівня професійної підготовки у вітчизняних вищих навчальних закладах загалом та аграрних зокрема. Нормативно-правовою базою професійної підготовки фахівців аграрної галузі в Україні є: Указ Президента України «Про національну стратегію розвитку освіти в Україні на період до 2021 року» (2013), Закон України «Про вищу освіту» (2014), Стратегія сталого розвитку «Україна-2020» (2015), Концепція організації підготовки магістрів (2010), Положення «Про затвердження Національної рамки кваліфікацій» (2011) та ін.

Сучасний етап розвитку системи вищої аграрної освіти ставить високі вимоги до професійних і особистісних якостей фахівця.

Професійна підготовка фахівців аграрної галузі в Україні зазнала кардинальних перетворень, необхідність яких викликана особливим статусом аграрної галузі. За таких умов виникла нагальна потреба реформування одного із стратегічних напрямів державотворення – освіти загалом і професійної підготовки фахівців аграрної галузі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз інформаційних джерел у галузі освіти виявив, що в теорії та практиці професійної підготовки фахівців з вищої освіти накопичено значний потенціал, який може стати основою для вдосконалення підходів до професійної підготовки майбутніх фахівців аграрного профілю: визначено домінуючі імперативи сучасних підходів до про-

фесійної підготовки фахівців з позицій філософії освіти (В. Андрущенко, Б. Гершунський, І. Зязюн, Б.Коротяєв, В. Кремень, В.Курило, С.Савченко, С. Черепанова та ін.); розроблено теоретичні й методичні основи неперервної професійної освіти (В. Луговий, Н. Ничкало, С. Сисоєва та ін.); досліджено проблеми професійної підготовки фахівців у системі вищої освіти (І. Бех, Т. Іщенко, Н. Ничкало, В. Рибалка, О. Савченко, В. Ягупов та ін.).

Необхідність дослідження проблеми професійної підготовки фахівців аграрної галузі зумовлена як новими соціально-педагогічними умовами, так і уточненням сутності категоріального апарату проблеми дослідження в сучасному освітньому просторі.

Мета статті – здійснити аналіз інформаційних джерел задля виявлення основних підходів інтерпретації ключових понять із проблеми професійної підготовки фахівців аграрного профілю.

Виклад основного матеріалу. Найважливішими, на нашу думку, у процесі підготовки майбутніх спеціалістів аграрного профілю є проблеми, пов'язані з визначенням концептуальних напрямів формування майбутнього фахівця.

Розглянемо категоріальний апарат проблеми дослідження. Вихідним, на нашу думку є поняття «професія». «Професія» (від лат. *professio* – оголошую свою справу) багатогранне і розглядається як окремо, так і замінюється синонімом «фах».

Звернемось до інтерпретацій означених категорій. У Новому тлумачному словнику української мови подано таке визначення:

«По-перше, фах – це вид заняття, трудової діяльності, що вимагає певної підготовки і є основним засобом до існування; професія, спеціальність, кваліфікація; будь-який вид занять, що є основним засобом до існування.

По-друге, основна кваліфікація, спеціальність (справа, заняття, в якому хтось виявляє велике вміння, майстерність, хист) [1, с. 23].

Науковець К. Чарнецькі на основі досліджень робить висновки, які розкривають певні його сторони поняття «професія»: «професія людини є джерелом матеріальної підтримки її самої, родини, суспільства; професія людини є інструментом її чітких дій; оволодіння професією є суспільним і культурним обов'язком людини; професія становить особисту цінність індивіда; професія і праця для індивідів є сенсом життя і розвитку; професія дає шанс для самореалізації особистості людини; може виступати у формі вираження гордості та самоповаги; професія людини визначає її місце у поділі праці [2, с. 15].

На відміну від К. Чарнецькі, Г. Никифорова розглядає професію як «такий вид трудової діяльності, який вимагає певної підготовки і є соціально виправданим джерелом матеріального забезпечення людини» [3, с. 23].

З означеного можемо зробити висновок, що термін «професія» відображає зміст діяльності

особистості, спрямованої на реалізацію певних специфічних цілей. Проте діяльність відображатиме рівень теоретичних знань, набутих умінь і навичок у різних сферах трудової діяльності – професійної освіти.

В Українському педагогічному словнику С. Гонаренко зазначає, що «професійна освіта – підготовка в навчальних закладах спеціалістів різних рівнів кваліфікації для трудової діяльності в одній із галузей народного господарства, науки, культури, невід'ємна складова частина єдиної системи народної освіти». Тут же він визначає зміст професійної освіти, який включає: «поглиблене ознайомлення з науковими основами й технологією обраного виду праці, прищеплення спеціальних практичних навичок і вмінь, формування психологічних і моральних якостей особистості, важливих для роботи у певній сфері людської діяльності» [4, с. 274–275].

Таким чином, говорячи про професійну освіту ми маємо на увазі сукупність певних знань та відповідних практичних умінь, які знадобляться під час професійної діяльності в певній галузі. Якісна професійна освіта дає змогу найкращим чином використовувати набуті під час навчання теоретичні знання на практиці.

Професійна освіта є результатом діяльності під час професійної підготовки. Існують різні підходи до трактування поняття «професійна підготовка»:

– «підготовка – запас знань, навичок, досвід, набутий у процесі навчання, практичної діяльності» [5, с. 767];

– як «сукупність спеціальних знань, навичок і умінь, якостей, трудового досвіду і норм поведінки, які забезпечують можливість успішної роботи з певної професії» [6, с. 549]. Згідно з трактуванням цього видання професійна підготовка має інтегрований характер і здійснюється в процесі всіх основних видів пізнавальної і творчої діяльності тих, хто навчається. Її мета – сприяти формуванню стійких орієнтацій на трудовий спосіб життя, морально-психологічну і певною мірою практичну готовність до праці;

– «професійна підготовка» подається як «сукупність спеціальних знань, умінь і навичок, якостей; трудового досвіду і норм поведінки, що забезпечують можливість успішної роботи з певної професії; процес повідомлення учням відповідних знань й умінь» [7, с. 573].

Система професійної підготовки компетентного фахівця визначається філософською методологією, що розглядає людську діяльність як спосіб існування й розвитку суспільства та окремої особистості відображена у наукових працях філософів В. Андрущенка, Б. Гершунського, І. Зязюна, Б. Коротяєва, В. Кременя, В. Курило, С. Савченко, С. Черепанової та ін. Зокрема В. Гершунський виділяє чотири аспекти змістовного трактування поняття «освіта»:

як цінність; як система, як процес і як результат, що забезпечує формування грамотності, освіченості, професійної компетентності, культури та менталітету» [8, с. 42–85]. Цілком поділяємо ідеї автора, що у процесі професійної підготовки майбутніх фахівців мають бути сформованими такі особистісні характеристики як грамотність, освіченість та професійна компетентність, мають бути закладені основи для розвитку їхньої культури та менталітету, які зумовляють ефективність успішності їхньої професійної діяльності у обраному напрямі.

Фундатор сучасної педагогічної думки, філософ-педагог І. Зязюн стверджував: «головною метою вищої освіти має бути становлення цілісної і цілеспрямованої особистості, готової до вільного гуманістичного орієнтованого вибору та індивідуального інтелектуального зусилля, що володіє багатофункціональними компетентностями» [9, с. 13].

Аналіз проблеми модернізації освіти та професійної підготовки фахівців у контексті інноваційних тенденцій розвитку суспільства проаналізовано у роботах В. Кременя. Автор підкреслює, що сучасна освіта та професійна підготовка фахівців повинна відповідати на нові виклики сучасності. Вчений наголошує, що найважливішими пріоритетами життєдіяльності будь-якого суспільства є формування суспільства знань» [10, с. 24–36].

Організація професійної підготовки сучасного фахівця, на думку С. Черепанової, повинна спиратися на демократичні цінності. Дослідниця вважає, що динамічним загальносвітовим змінам має відповідати «філософія освіти, ґрунтована на гуманітарних цінностях, співмірності багатополярного світу, науки, культури, мислення, життєдіяльності людини й функціонування українського соціуму в їхній відкритості до міжцивілізаційної взаємодії» [11, с. 353]. Тут же вона зазначає, що «через особистість педагога, в діалогічному суб'єкт-суб'єктному спілкуванні здійснюється самоусвідомлення суб'єктом навчання власного неповторного «Я» [11, с. 356].

Аналіз психолого-педагогічної літератури засвідчив зростання уваги до проблеми професійної підготовки фахівців. Особливе місце належить працям українських учених (І. Беха, Н. Ничкало, В. Рибалка, О. Савченко, С. Сисоевої та ін.), у яких приділяється увага професійній підготовці майбутніх фахівців.

Професійна підготовка фахівців, зазначає Н. Ничкало, орієнтована на особистісний розвиток і творчу самореалізацію кожного громадянина України, формування поколінь, які навчаються впродовж життя, розвивають цінності громадянського суспільства, сприяють консолідації української нації та її інтеграції в європейський та світовий простір [12, с. 10].

Науковець і педагог О. Савченко ядром професійної підготовки вважає її зміст, фундаментальність якого має забезпечити випереджувальну підготовку спеціаліста [13]. Вона наголошує на необхідності врахування тих змін, що відбулися в суспільстві

і пов'язані з науково-технічним прогресом, посиленням інтеграційних процесів, інформатизацією і комп'ютеризацією.

Більш узагальнено трактування терміну «професійна підготовка майбутнього фахівця» знаходимо у дисертаційному дослідженні М. Кузьма-Качур – це «процес засвоєння соціального досвіду (соціальної культури), елементами якого є: знання, накопичені людством; досвід здійснення відомих способів діяльності; досвід творчої діяльності; досвід емоційно-ціннісних стосунків» [14, с. 47].

Інтенсивний розвиток науки та впровадження нових технологій виробництва обумовлює розуміння освіти не як ретранслятора знань і соціального досвіду із покоління в покоління, а скоріше в тому, щоб готувати людину до діяльності в умовах невизначеності, до уміння виходити з різноманітних проблемних ситуацій, вирішення завдань як локального, так і глобального характеру. Звернемося до результатів наукових розвідок С. Сисоевої, яка зазначає, що нагальною проблемою сьогодення є не тільки удосконалення предметної компетентності студентів вищого навчального закладу непедагогічного профілю, а й формування його психолого-педагогічної компетентності [15, с. 193].

Як зазначає вчений, особливо гостро означена проблема постає для вищих професійних навчальних закладів. Актуальність проблеми посилюється такими факторами:

а) протиріччя між, з одного боку, підвищенням інтелектуального і технологічного рівня студентства, а, з іншого, дестабілізація соціокультурного процесу у суспільстві, зниження морально-психологічної ціннісно-формуальної спрямованості навчального процесу у вищій школі;

б) зміна навчального інформаційного середовища (використання сучасних інформаційно-технологічних засобів у навчальному процесі, впровадження дистанційних форм навчання);

в) формування методологічної культури студентів (оволодіння навичками самостійної пізнавальної та професійної діяльності студентів);

г) запровадження ступеневої системи вищої освіти та введення нових освітньо-кваліфікаційних рівнів «бакалавр» і «магістр», яка існує у країнах Європейського Союзу.

Ступенева освіта уже запроваджена в закладах вищої освіти. Щодо перших трьох факторів, то поступове реформування освітнього процесу спрямоване на їх позитивний вплив на професійну підготовку студентів. До найважливіших педагогічних компетенцій відносять: соціально-особистісні, інструментальні, загальнонаукові, професійні.

У сучасних українських наукових дослідженнях питання професійної підготовки фахівців аграрної галузі в Україні не залишалось поза увагою науковців.

Глибокі дослідження проблеми «навчання і виховання в сільськогосподарській школі» провів у свій

час К. Іванович. Він зосереджував увагу науковців на тому, що «сучасна професійна підготовка виступає засобом соціалізації, як гармонізації відносин людини з природосоціальним світом, опанування сучасної картини світу, розвитку національної самосвідомості людини; створення умов для набуття людиною широкої базової освіти, яка дозволяє швидко адаптуватися у соціумі; професіоналізації, як набуття професійної компетентності фахівця, оволодіння фундаментальними, прикладними знаннями, високою культурою організації та реалізації професійної діяльності; самореалізації, як набуття людиною вмінь продуктивної життєдіяльності, самодосконалення» [16, с. 50]. Висловлені науковцем думки є актуальними і нині.

Професійна підготовка – це цілеспрямований процес навчання наявних (працюючих) і потенційних (наприклад, студентів) працівників професійних знань та вмінь з метою набуття навичок, необхідних для виконання певних видів робіт.

Науковець В. Каричковський, досліджуючи професійну підготовку в університетах аграрного профілю зробив висновок, що «вища аграрна освіта – це система підготовки фахівців для аграрного сектору економіки в університетах аграрного профілю. Університет аграрного профілю є галузевим аграрним закладом вищої освіти, що здійснює професійну підготовку фахівців переважно за спеціальностями галузі знань аграрні науки та продовольство, провадить інноваційну освітню діяльність за різними ступенями вищої освіти, прикладні наукові дослідження й культурно-просвітницьку діяльність, є провідним науковим і методичним центром і має розвинуту інфраструктуру» [17, с. 9].

Таким чином, під «професійною підготовкою фахівця аграрного профілю» ми розуміємо організацію освітнього середовища ЗВОАП, що здійснює професійну підготовку фахівців за спеціальностями галузі знань аграрні науки, ветеринарія та продовольство на основі впровадження інноваційних форм, методів та засобів навчання».

Висновки. Отже, аналіз наукових доробок дозволяє стверджувати, що автори, розкриваючи сутність означених категорій, окреслюють їх як нову філософську освітню парадигму, вирізняють нові сучасні підходи до їх характеристики: гуманістичність, системність, спрямованість на розвиток дослідницької активності та критичного мислення майбутніх фахівців аграрного профілю.

Перспективним напрямом подальших досліджень є аналіз та проектування процесу професійної підготовки фахівців аграрного профілю за період від 50-х рр. ХХ ст. до сьогодення.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Новий тлумачний словник української мови : у 4 т. / уклад. : В. Яременко, О. Сліпушко. Київ : Аконті, 1999. Т. 4. 944 с.

2. Чарнецкі К. Психологія професійного розвитку особистості : автореф. дис. ... док. психол. наук : 19.00.07 / Інститут педагогіки і психології професійної освіти АПН України. Київ, 1999. 48 с.

3. Психологические проблемы профессиональной деятельности / под ред. Г.С. Никифорова. Москва : Наука, 1991. 168 с.

4. Український педагогічний словник / за ред. С. Гончаренко. Київ : Либідь, 1997. 376 с.

5. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. Київ ; Ірпінь : Перун, 2001. 1440 с.

6. Энциклопедия профессионального образования : в 3 т. Т. 1. / под ред. С.Я. Батышева. Москва : АПО, 1998. 568 с.

7. Педагогическая энциклопедия / гл. ред. А.И. Каирова. Москва : Сов. Энциклопедия, 1988. Т. 3. 880 с.

8. Гершунский Б.С. Философия образования для XXI века : учебное пособие. Москва : Педагогическое общество России, 2002. 512 с.

9. Зязюн І.А. Філософія поступу і прогнозу освітньої системи. *Педагогічна майстерність: проблеми, пошуки, перспективи* : монографія. Київ ; Глухів : РВВ ГДПУ, 2005. С. 10–18.

10. Кремень В.Г. Модернізація освіти в контексті інноваційних тенденцій розвитку суспільства. *Проблеми освіти у Польщі та в Україні в контексті процесів глобалізації та євроінтеграції* : Збірник матеріалів Міжн. науково-практичної конференції. 22–24 квітня, 2009 р. Київ – Житомир / за ред. В. Кременя, Т. Левовицького, С. Сисоєвої. Київ : КІМ. С. 24–36.

11. Черепанова С.О. Філософія освіти. Світоглядно-гуманітарний вимір: людина – наука – культура – мистецтво – стиль мислення : монографія. Львів : Світ, 2011. 408 с.

12. Ничкало Н. Неперервна професійна підготовка як філософська та педагогічна категорія. *Неперервна професійна освіта: теорія і практика*. 2001. Вип. 1. С. 9–22.

13. Савченко О.Я. Компетентнісна спрямованість нових навчальних програм для початкової школи. *Гірська школа українських Карпат*. 2015. № 12–13. С. 39.

14. Кузьма-Качур М.І. Система підготовки студентів педагогічних факультетів до краєзнавчої роботи у початковій школі : дисд ... канд. пед. наук : 13.00. 04. Київ, 2012. 298 с.

15. Сисоєва С.О. Формування психолого-педагогічної компетентності студентів вищих навчальних закладів непедагогічного профілю». *Проблеми освіти у Польщі та в Україні в контексті процесів глобалізації та євроінтеграції* : Збірник матеріалів Міжн. науково-практичної конференції. 22–24 квітня, 2009 р. Київ – Житомир / за ред. В. Кременя, Т. Левовицького, С. Сисоєвої. Київ : КІМ, 2009. 800 с.

16. Іванович К.А. Высшая сельскохозяйственная школа в СССР. Москва : Тип. газ. «За родину» в Риге, 1948. 159 с.

17. Каричковський В.Д. Теорія і практика професійної підготовки майбутніх менеджерів в університетах аграрного профілю: порівняльний аналіз : автореф. дис. ... док. пед. наук : 13.00.04 ; Національний пед. університет імені М.П. Драгоманова. Київ, 2018. 43 с.